AMEA
Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu
Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığı, 2019, № 2
Səhifə: 155-161 *ISSN: 2663-4406*

UOT: 821.512.162(091)
Safurə Quliyeva*

CƏFƏR CABBARLININ POEZİYASI

Xülasə

XX əsr Azərbaycan dramaturgiyasının görkəmli sənətkarı Cəfər Cabbarlı həm də lirik-satirik şeirlər, kiçik hekayələr və kino-ssenarilər müəllifi kimi tanınır.

Məqalədə söz ustadının şeir yaradıcılığı əhatəli araşdırılır. Onun böyük şair M.Ə.Sabirin təsirilə yazdığı satirik şeirlərində dövrün ağrılı problemlərinə toxunulmuş, avamlıq, savadsızlıq, mövhumatçılıq tənqid edilmişdir. "Ana", "Sevimli ölkəm", "Dan ulduzu", "Azərbaycan bayrağına", "Məhkum Şərqə" və s. nümunələrdə C.Cabbarlının lirik-romantik üslubunun özəlliklərinə diqqət yetirilir.

C.Cabbarlının istər romantik, istərsə də realist pyeslərində rast gəlinən nəzm parçaları da dəyərli poetik nümunələrdir. Bunlar dramatik qəhrəmanların konkret ruhi vəziyyəti ilə həmahəng olub, onların xarakterinin tamamlanmasına kömək edir.

Açar sözlər: C.Cabbarlı poeziyası, satirası, lirikası, "Ana" şeiri, dram poeziyası

POETRY OF JAFAR JABBARLI

Summary

Jafar Jabbarli, who is a prominent representative of the Azerbaijani dramaturgy of the XX century, is known as an author of lyric-satirical poems, small stories and movie-scripts.

In the article poetry of the master is studied comprehensively. It is adressed the painful problems of that time in poet's poems which he wrote them under M.A.Sabir's influence an it is criticised the illiteracy, superstition and ignorance. It is also paid attention to the lyric-romantic style features of Jafar Jabbarli in the samples of "The Mother", "My Favorite country", "Morning Star", "To the Azerbaijani Flag".

Poems in both romantic and realistic plays by J.Jabbarli are valuable poetic samples. These are harmonious with concrete spiritual state of dramatic characters, as well as help them for completing their characters.

It is concluded that poetic heritage of J.Jabbarli has a great importance to study his personality and creativity.

Key words: poetry of J.Jabbarli, his satire, lyrics of the writer, the poem "Mother", dram poetry

ПОЭЗИЯ ДЖАФАРА ДЖАББАРЛЫ

Резюме

Прославленный творец азербайджанской драматургии XX века Джафар Джаббарлы известен также как автор лирико-сатирических стихотворений, маленьких рассказов и киносценариев. В статье подробно исследуется стихотворное творчество художника слова. Рассмотрены злободневные проблемы его эпохи, отражённые в его сатирических стихах, написанных под воздействием великого поэта М.А.Сабира, в которых критикуются невежество, безграмотность, отсталость. В стихотворениях «Мать», «Родной край», «Заря», «Знамени Азербайджана», «Приговорённому Востоку» особое внимание привлечено к своеобразию лирико-романтического стиля Дж.Джаббарлы. Ценными поэтическими образцами являются стихотворные фрагменты, встречающиеся как в романтических, так и в реалистических пьесах Дж.Джаббарлы. Они соотносятся с духовным состоянием драматических героев и являются довершением к конкретному характеру.

В итоге представляется важным изучение личности и творчества Дж.Джаббарлы для освещения его многогранного поэтического наследия.

Ключевые слова: поэзия Дж. Джаббарлы, его сатира, лирика, стихотворение «Мать», драматическая поэзия

* Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu. Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru.

Giriş. İyirminci əsrin əvvəlləri Azərbaycan ədəbi-mədəni mühitində böyük bir dirçəliş mövcud idi. Qəzet və jurnalların nəşri, teatr tamaşalarının sayı çoxaldıqca, onlar üçün əsərlər yazmağa həvəslənən gənc istedadların da yaradıcılıqları getdikcə püxtələşirdi.

Azərbaycan dramaturgiyasının ölməz sənətkarı Cəfər Cabbarlı milli ədəbi-ictimai mühitdə çox erkən yaşlarından lirik və satirik şeirləri ilə görünməyə başlamışdır. C.Cabbarlı irsinin son dövr tədqiqatçılarından filologiya elmləri doktoru Asif Rüstəmlinin araşdırmasına görə, bu tarix 1911-ci ilin 5 noyabrında "Həqiqəti-əfkar" qəzetində dərc edilən "Eşidənlərə" və "Şücaətim" şeirlərindən başlanğıc götürmüşdür. Onun poeziyası ədəbiyyatşünas alimlərdən M.A.Dadaşzadənin "Cəfər Cabbarlının yaradıcılığı" [1], A.Abdullazadənin "Şair Cəfər Cabbarlı" [2] və R.Sadıqovun "Cəfər Cabbarlı yaradıcılığının ilk dövrü" [3] monoqrafiyalarında ətraflı tədqiq və təhlil edilmişdir. Bu əsərlərdə sənətkarın ilk mətbu şeirinin 1915-ci il tarixli "Bahar" və "Qürub çağı bir yetim" olması göstərilmiş, sovet ideoloji mühitindəki qadağalara rəğmən 1918-1920-ci illərdə AXC dövründə yazılan milli istiqlal ruhlu şeirlərindən bəhs edilməmişdir. Məqsədimiz C.Cabbarlı poeziyasına həm onun öz yaradıcılığı, həm də iyirminci əsr poetik irsimiz müstəvisində aydınlıq gətirmək və elmi dəyərini verməkdir.

Görkəmli sənətkarın 90 illik yubileyi münasibətilə "Şair C.Cabbarlı" kitabını nəşr etdirən A.Abdullazadə monoqrafiyasında "Lirikası", "Satirası", "Dram poeziyası" və "Nəsr poeziyası" fəsillərində onun şeir yaradıcılığını əhatəli tədqiq və bədii təhlil etmişdir. Fitri istedadın bədii-estetik zövqünün formalaşmasında ilkin təmasda olduğu ədəbi irsin həlledici təsiri danılmazdır və yeniyetmə Cəfər də ilk lirik şeirlərini müəllimi Abdulla Şaiqin, satirik şeirlərini isə zamanın sənətdə güzgüsü böyük Sabirin təsiri ilə qələmə almışdır.

C.Cabbarlı 1915-1916-cı illərdə "Babayi-Əmir" jurnalında 40-dan artıq satirik şeir dərc etdirmişdi. Satirik şeirlərində mühitinin aktual ideya-mövzuları: savadsızlıq, mövhumat və cəhalət, avamlıq, qadın hüquqsuzluğu və s. əsas yer tuturdu. Bu ilk qələm təcrübələrində istedadlı gənc həm məzmun, həm də forma cəhətdən Sabir şeirinin təsir dairəsindən çıxa bilməmişdir. Akademik Məmməd Arifin qeyd etdiyi kimi, "bu təsir hələ səthidir; Sabir şeirlərindəki ideya-mövzu dərinliyi, siyasi kəskinlik Cabbarlının satirasında yoxdur" [1, s.23]. Ancaq gənc istedadın öz yaradıcılığını "millətin dərdinə-qəminə" yönəltməkdə bu ustad məktəbindən öyrəndiyi dərslərin böyük əhəmiyyəti oldu. C.Cabbarlı yaradıcılığının ilk dövrünün tədqiqatçısı filologiya üzrə fəlsəfə doktoru R.Sadıqovun da qənaətinə görə, "ədibin satirik şeirləri aktual məişət və ictimai mövzuda yazılsa da müəllifə şöhrət gətirməmişdir" [3, s.31].

Satirik örnəklərindən "Səbətə ithaf" və "Müdirim" şeirləri gənc Cəfərin bilavasitə fərdi yaşantıları nəticəsində yarandığı və onun ilkin sənət görüşlərini inikas etdiyi üçün maraq doğurur. Ömür-gün yoldaşı Sona xanımın xatirəsinə görə, məktəbli Cəfər ilk şeirinin 1911-ci ildə çapından sonra tez-tez qəzet və jurnal redaksiyalarına öz yazılarını aparır, redaktorlar isə bu çəlimsiz 12-13 yaşlı oğlanın gətirdiyi vərəqləri uzun müddət heç oxumadan bürmələyib səbətə atırmışlar. Düz dörd il məruz qaldığı bu vəziyyətdən pərtlik və məyusluq hissləri nəhayətdə "Səbətə ithaf" şeirinin yaranması ilə nəticələnir. Eləcə də bu məzmunun davamı olan "Müdirim" şeiri gənc istedadın yaradıcılıq barədə ilkin qənaətləri, fərdi yaşantılarının ümumiləşmiş ifadəsi idi. Belə ki, tənqid obyektində "hər kitabdan bir-iki söz almaqla şeir quraşdıran", "şöhrət xatirinə fars-ərəb dilində yazmağa" üstünlük verən, qafiyədən, vəzndən başı çıxmayan şairlik azarına tutulanlar tipikləşib orijinal bir üsulla ifşa olunurdular:

Görüm olsun o qamışlar sənə peykan, a səbət,
Verməyirsən mənə göz açmağa imkan, a səbət,
Hamı yazdıqlarım olmuş sənə mehman, a səbət! [4, s.233]

C.Cabbarlı ilk lirik şeirlərində dövrünün romantik poeziyasının görkəmli sənətkarları M.Hadi, H.Cavid, A.Səhhətin təsir dairəsində olmuşdur. "Qürub çağı bir yetim", "Kiçik sərsəri", "Bahar",

"Boranlı bir qış gecəsi", "Bayram saxlayanlara" və s. şeirlərində cəmiyyətin yoxsul, xəstə, zəif insanlarının acınacaqlı halına yanmaq, mərhəmət göstərmək, xeyirxahlığa çağırış və s. motivlər dərin yanğı hissi ilə öz ifadəsini tapmışdır. İdeya-məzmununda maarifçi görüşlər, romantik pafos, klassik poetikanın forma qəlibləri üstünlük təşkil etsə də arabir gənc istedadın fərdi üslubunun satirik ovqata meyilli işartıları da görünürdü. Məsələn:

Zülmü bipayan zalımlardan əzildi millətim,
Cəhlə qarşı tutmuşuq min şövq ilə ünsiyyəti,
Harda qaldın, ey ədalət, aşikar ol sən də bir... [5 s.149]

Gənc istedadın ilk lirik örnəklərindən olan "Ana" şeirinin yazılma tarixi ilə bağlı məşhur aktyor İsmayıl Hidayətzadənin həyat yoldaşı Soltan xanım Atakişiyevanın xatirəsində belə bir qeyd vardır: "Mən Cəfərlə 1916-cı ildə Xanlarovun mənzilində tanış oldum. Məclisdə yalnız tələbələr idi. Bunların içərisində Cəfər daha çox xoşuma gəldi. Özünün "Ana" şeirinin ilk variantını oxudu. Elə hiss və pafosla oxudu ki, hamı heyran qaldı" [6]. Hələ ənənəvi poetikanın təsirilə fərdi dəsti-xətti seçilməyən gənc şairin birdən-birə "Ana" kimi parlaq bir lirik şeir yaratmasına ilk növbədə çox güclü daxili yaşantılar təkan verə bilərdi. Yazıçının həyat yoldaşı Sona xanımın xatirəsində C.Cabbarlının anası Şahbikə xanımın çox işgüzar, səliqəli, saf təbiətli olması nəzərə çatdırılır. 1903-cü ildə əri Qafar kişi öləndən sonra uşaqlarını dolandırmaq məqsədilə qulluqçuluq etdiyi varlı ailəsində gözəl insani keyfiyyətlərinə görə tezliklə ona aşbazlıq həvalə edilir. Bir müddət sonra isə evin ağası ona xanımını Məkkə ziyarətinə gedəndə müşayiət etməyi təklif edir. Bu hadisədən sonra Şahbikə ana qohumların, məhəllənin ən hörmətli ağbirçəyi, məsləhətçisi, güman yeri olan bir hacıxanım kimi tanınıb, sevilmişdir.

Lirik şeirin yaranmasında fikri-hissi təlatüm yaradan emosional başlanğıcın özəlliyi şübhəsizdir. Ancaq həmin həyəcanlı məqamın yaşantılarına bədii sözlə sənətdə əbədi həyat vermək üçün yaradıcının fitri istedadı ilə yanaşı, sənətkarlıq bacarığı da önəmlidir. C.Cabbarlının "Ana" şeiri nəinki milli poeziyamızda bu mövzuda ilk şeir idi, həm də ümumiyyətlə, Şərq poeziyasında ənənəvi aşiq-məşuq duyğular aləminin tərənnümündən fərqli fərdi könül intibalarının yeni bir səmtini açıqlayırdı. Doğrudur, əsrin əvvəlində böyük türk şairi Tofiq Fikrət də "Ana" adlı bir şeir yazmışdı. Ancaq orada xəstə, dilənçi bir qadının qucağında tutduğu körpəyə sevgisi, nəvazişi ilə necə dəyişilib zənginləşməsindən bəhs olunurdu.

C.Cabbarlının "Ana" şeirinin məzmunu isə övladın Anaya bəslədiyi hisslərin bədii inikası ilə bağlıdır. Şeir fikri-hissi yaşantının assosiativ poetik ifadəsinə görə bütövlük təsiri bağışlayır; gah yüksələn xətt üzrə inkişaf edən, gah da enib-qalxan struktura malikdir; Birinci hissədə lirik "mən" bütün varlıqlardan yüksəkdə sandığı mənəvi qüdrətini ifadə edir; özünü insanın qarşılaşa biləcəyi ən təhlükəli, qorxunc məqamlara qarşı qoymaqla kimliyi: ruhi-mənəvi əzmi, qüvvəti, qüruru haqda təsəvvür yaradır.

Pələnglər tuta dövrüm, çəkinmərəm əsla,
Və ya ki vəd edələr dövləti-cahanı mənə,
Ki, bir kəsə baş əyib əczimi bəyan eləyim,
Əyilmərəm nə ki yer, versələr səmanı mənə... [4, s.186]

A.Abdullazadə yazır ki, "Şeir Ana haqqında yazılan coşqun bir simfoniyanı xatırladır" [2, s.17]. Həqiqətən romantik tərənnümün yüksək bəlağətli intonasiyası kəskin təzadlar, mübaliğələr, metaforalarla lirik "mən"in ruhi-mənəvi intibalarını daha təsirli çatdırır. Çılğın enerjili "Cahanda yox elə bir qüvvə baş əyim ona mən", – deyə hökmlü nidasından sonra sözün leksik-semantik variasiyaları sayəsində ahəngin həzin pıçıltıyadək enişi lirik xarakterin tamamilə zidd ovqatına keçid edir və onun yeni xüsusiyyətlərini üzə çıxarır:

Fəqət nə güclü, zəif bir vücud var, yahu..
Ki, hazıram yıxılım xaki-payinə hər gün
Öpüm ayağını icz ilə, kimdir o? Nədir o? [4, s.187]

Dərin bir səmimiyyət, şəfqət və nəvazişlə deyilmiş bu duyğular seli oxucunun da ürəyini titrədir, munis duyğularını oyandırır, qəlbini kövrək hisslərlə həyəcana gətirir. Sonrakı bənd sanki bu saf, zərif məhəbbətin etiraf bölümüdür. Şair "Ana, Ana" adlı bu "zəif vücudun qarşısında bir qultək həmişə səcdədə olmağı" ən böyük fəxarət və səadət, onun əliylə gələn hər bəlanı "bəzmi-istirahət" sanır. Məmməd Arif doğru olaraq qeyd edirdi ki, "Hiss-həyəcandakı səmimiyyət, ehtiraslardakı qüvvət, ifadədəki sadəlövhcəsinə mübaliğələr bizə ancaq gənc Cabbarlının qələmini xatırlada bilər" [1, s.312]. Lirik "mən" titrək hisslərinin əzəmətliyinin təsirilə yenidən coşur; insanların iradəsi xaricində olan bütün təbiət qüvvələrinə də "əs", "ləpələn", "bağır", "atıl", "alış", "gurulda", "çatla", "dağıl", "yağdır" deyə meydan oxuyur. "Bunlar mənə əsər eylərmi? Mütləqa yox! Yox! Yox!" – deyə nərə çəkir. Və yenə çox həzin bir ahəngə keçid edib, iç dünyasında yaşatdığı müqəddəs duyğularını dilə gətirir, artıq hər kəsin qəlbində canlandırdığı öz doğmasına pərəstişkaranə sevginin son nidalarını səsləndirir.

"Ana, Ana! Sənə mən rahibəm itaətdə!"

Bununla da şeir bitir. Ancaq C.Cabbarlının əsərlərinin son nəşri "Turan ellərinə salam" kitabında arxivdə olan əlyazmasına istinadən şeirə daha üç bənd əlavə edilib. Bu bəndlərin məzmununa əsasən lirik həyəcanın obyekti Ana deyil, "bir takım canavarın", "zülmnən şikar etdiyi" yıxıb "xaki-rəzalətdə" tapdayıb əzərək "ayaqlar altına torpaq kimi nisar etdiyi" nəsnə... [7, s.354] "Vətən" sözü işlənməsə də şeirin cümhuriyyətin süqutundan sonrakı dövrdə yazıldığını fərz etmək olur. Fikrimizcə, bu tamamilə başqa amal, başqa ovqatla yazılmış şeirdir ki, bitməmiş olsa da ayrıca vermək daha məsləhətlidir. Onu "Ana" şeirinə əlavə etmək isə heç bir filoloji-tekstoloji prinsiplərə cavab vermir.

Məlum olduğu kimi, C.Cabbarlı Azərbaycanda müstəqil dövlətin yaradılmasını hədsiz sevinclə qarşılamış və onun fəaliyyətində yaxından iştirak etmişdir. Həmçinin bədii yaradıcılıqla da məşğul olmuş, mətbuatda "Sevimli ölkəm", "Sevdiyim", "Azərbaycan bayrağına", "Salam", "Yaşamaq" kimi vətənpərvərlik ruhunda şeirlər də çap etdirmişdir.

İllərdən bəri C.Cabbarlının məsuliyyətli və yorulmaz tədqiqatçısı Asif Rüstəmli ilə razılaşırıq ki, "milli bayrağın simvolika açımını ilk dəfə C.Cabbarlı poeziyaya gətirmişdir" [8, s.69]. Bu dövrdə şeirlərinin nəinki ideya-məzmunu təzələndi, həm də poetik strukturunda, bədii təsvir və ifadə vasitələrində fərqli dəyişiklik üzə çıxdı. Şeir dili xeyli sadələşdi və klassik poeziyanın əruz bəhrləri də xalq şeirinin ritmik növləri ilə əvəzləndi. Məşhur "Sevimli ölkəm", "Azərbaycan bayrağına" və s. şeirlərində olduğu kimi:

Şiş ucları buludlarla döyüşən,
Dağlarında buzları var ölkəmin.
Göy otlardan ipək paltar geyinən
Tarlaları, düzləri var ölkəmin.[4, s.190]

Yaxud:

Göy yarpaqlar, al çiçəklər, yaşıl otlar topasımı?!
Xayır, xayır! Çiçək solar, otlar yerdə tapdanır,
Fəqət bizim bayrağımız ucaları pək sevir [5, s.151].

Həmin şeirlərdə şairin ən böyük uğurlarından biri də milli poeziyamızda ilk dəfə ictimai məzmunun nikbin intonasiya ilə səslənməsi idi. Təəssüf ki, bu şad, xürrəm poetik ovqatın ömrü çox qısa olmuş, milli azadlığın bəxtiyarlığını təzəcə dadmış gənc Cəfər artıq 1920-ci ilin aprelində "Yaşamaq" şeirində dərin kədərlə fəğan edirdi:

Neçin? Neçin yaşamaq? Ölməmək?! Nədir məna?..
Neçin həyata səbəbsiz dözüb, ayaqlanmaq?
Nədir? Nədir dirilik yurdu? Qanlı bir ölkə?
Ölüm!... Nə tatlı şey...Bu əzaba o son çəkər bəlkə... [5, s.53]

Milli dövlətin məcburən süquta məruz qalması səbəbindən sarsıntılar keçirən C.Cabbarlının lirik şeiri artıq faciə qəhrəmanının monoloqunu xatırladırdı. Acizanə vəziyyətə düşdüyü bu fəlakət səbəbindən çəkdiyi iztirabların müqabilində ölümü "əzaba son çəkər" deyə "tatlı bir şey" kimi məcazlandırırdı. Lakin Cəfərin 1920-ci ildə cəmi 21 yaşı var idi, gənc idi, özünə qürrəli idi. "Ümidi intiharə qalmışkən", "Dan ulduzu" şeirində olduğu kimi, ürəyində bir "ziya görünür", "onu işıqlı bir ideal" – "bir vüsalədək yaşamağa" sövq edirdi. Asif Rüstəmlinin araşdırmalarından məlum olur ki, gənc Cəfər öz "şanlı idealı"nın "vüsalına" yetmək üçün mübarizə aparmış, bir müddət gizli təşkilatın yığıncaqlarında yaxından fəaliyyət göstərmişdir. Asif Rüstəmli "Cəfər Cabbarlı və milli istiqlal hərəkatı" kitabında göstərir ki, Azərbaycan Cümhuriyyətinin süqutundan sonra "Müsavat" partiyasının toplantıları gizli şəkildə davam etmiş, seçilmiş komitə gizli fəaliyyəti" təklif etmişdir. 1920-1922-ci illərdə onların 15-16 iclasları keçirilmişdir. 1923-cü ildə C.Cabbarlı iki dəfə həbs edilmişdir [8, s.89-90].

Böyük sənətkarın 1923-1924-cü illərdə yazdığı "Məhkum Şərqə" şeirinin kəskin siyasi-ideoloji siqlətinə görə günümüz üçün də çox aktual olan bu şeirin hər misrasında əsrimizin acı həqiqətləri inikas etməkdədir.

Ey Şərq, sənin üstündə cahan çarpışıyorkən,
Aləm səni bölməklə səadət bölüşüyorkən,
Övladın əsarətdə, yazıq, can çəkişiyorkən,
Hala da sükut etmədəsən, ey evi bərbad!
Kimdən əcəba ummadasan dərdinə imdad! [4, s.181]

A.Abdullazadə hələ 30 il əvvəl "Məhkum Şərqə" şeirinin poetik kamilliyi, ümumiləşdirmə və tipikləşdirmə siqlətindən bəhs edərək yazırdı: "Şair həcmcə o qədər də iri olmayan bir şeirdə bütöv bir poemaya mövzu ola biləcək bəşəri bir məsələni uğurla qələmə almağa nail olmuşdur... O, təkcə Cabbarlı yaradıcılığında deyil, bütün Şərq şeirində ən təsirli, ifadəli poeziya nümunələrindəndir [2, s.17].

C.Cabbarlının şeir yaradıcılığına əksər pyeslərində müxtəlif məqamlarda rast gəlinən lirik nümunələr də daxildir. Bu barədə Sona xanımın xatirəsində oxuyuruq: "Cəfərin belə bir xasiyyəti var idi: bir pyes yazmağı düşünəndə əvvəl onun qəhrəmanlarından birinin mahnısını fikirləşirdi. Bəzən bunu xalq mahnılarından götürür, bəzən də özü yeni bir mahnı yaradırdı. Sözlərini yazır, hətta musiqisini də özü bəstələyirdi. Bu mahnını uzun zaman dodaqaltı oxuyur, pianoda çalırdı, sonra pyesi yazmağa başlayırdı" [9].

Həqiqətən, yaradıcılığa şeirlə başlayan C.Cabbarlı sonradan bir dramaturq kimi püxtələşdikcə, istər romantik, istərsə də realist üslubda qələmə aldığı pyeslərində qəhrəmanların xarakterinə, ruhi vəziyyətinə həmahəng lirik parçalarla əsərini daha təsirli edirdi. Gərgin dramatik konfliktlər, altunun hökm sürdüyü ictimai mühitlə barışmaz ziddiyyətdə vurnuxan, buna görə də şəxsi həyatında sarsıntılı olaylara düçar olan gənclərin nitqində bu şeirlər çox təbii səslənir və romantik

motivə rəng qatırdı. Belə ki, onun 16 yaşında ikən yazdığı ilk pyesi "Vəfalı Səriyyə"dən başlamış son pyesi "Dönüş"ədək, demək olar ki, bütün pyeslərində şeir parçaları mövcuddur. Bunlardan bir qisminə C.Cabbarlı özü musiqi bəstələmiş, bir qismini isə seçdiyi xalq mahnısının avazında sədalandırmışdır. Sona xanımın xatırlamasına görə, "Od gəlini" pyesində Solmazın, "Sevil" pyesində Sevilin, "Almaz"da Yaxşının, "1905-ci ildə" pyesində Sonanın və s. nəğmələri dramaturqun öz bəstələri olsa da xalq mahnıları kimi yayılıb sevilmişdir. "Aydın" pyesindəki "Qalanın dibində bir quş olaydım...", "Oqtay Eloğlu"da "Mən aşiq neylim sənə, Düşübdü meylim sənə..." kəsmə şikəstəsi, "Yaşar"dakı "Küçələrə su səpmişəm" nəğmələrinin bir-iki misrası xalq mahnısından olub, qalan bəndlər müəllifin qəlbinin əks-sədaları idi. Çünki personajlarının dilindən səslənən bu nəğmələrin, şeirlərin Vətən azadlığı sarıdan bağrı yanıq qalmış sənətkarın özünə doğma ağrılar olduğunu duymamaq, dərk etməmək mümkün deyil.

"Oqtay Eloğlu"dan:

Qarlı dağlar aşaram,
Yorulmadan qoşaram,
Bir ümid, bir işıq yox,
Bilməm neçin yaşaram?! [4, s.123]

"Od gəlini"ndən:

Küskün tale, ulu tanrım, istəyindən gülümsər,
Dərdli insan sənə tapqın, ulu Hürmüz, yol göstər... [4, s.7]

Hər bir qanun azadlığa bir yağı,
İnsan oğlu olmuş insan tapdağı,
Silkin uçsun köləliyin torpağı,
Qalx, qalx, qalx, düşkün dünya... [4, s.68]

Yaxud: "Almaz" pyesində Yaxşının "Gərək günəş dağları aşıb sönməyəydi, Gərək mənim dönmüş taleyim dönməyəydi"; "1905-ci ildə" tamaşasında Sonanın hələ xoşbəxt günlərində oxuduğu:

Azad bir quşdum,
Yuvamdan uçdum...
Bir ovçu gördü,
Köksümdən vurdu,
Torpağa düşdüm
Bu gənc yaşımda... [4, s.269]

ah-nalələri C.Cabbarlının iç dünyasındakı yaşantıların ifadəsi deyildimi?!

Şair kimi qəlbi xalqına, Vətəninə, doğma insanlara ən coşqun məhəbbətlə, şəfqətlə dolu yazdığı bu şeirlər ona görə dəyərli və əbədiyaşardır ki, həm də dahi söz sənətkarımızın valehedici insani keyfiyyətlərini özündə yaşadır, mənəvi azadlıq duyğuları ilə təsirləndirir, dərin vətənpərvərlik hissləri oyadır, oxucusunu da bir şəxsiyyət kimi zənginləşdirir. Bu poeziyada yaşayan Cəfər Cabbarlımızı sevir, onunla qürurlanır, ondan öyrənirik.

Nəticə. Belə nəticəyə gəlinir ki, C.Cabbarlının poetik irsi onun şəxsiyyətinin və yaradıcılığının çoxşaxəliliyini öyrənmək üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Ölkədəki ictimai-siyasi reallıqlar zəminində cəmiyyətin taleyüklü problemləri C.Cabbarlı poeziyasının ideya-məzmununda aparıcı motiv olmuşdur. Mövcud ziddiyyətli sosial durum sarıdan onu qəlbən həyəcanlandıran, narahat edən düşüncələri ilə misralandığı şeirlər zamanı inikas etdiyi üçün xüsusilə dəyərlidir.

ƏDƏBİYYAT

1. Dadaşzadə M.A. Seçilmiş əsərləri, 3 cilddə, 2-ci cild. B., "Elm", 1968.
2. Abdullazadə A. Şair Cəfər Cabbarlı. Bakı, "Elm", 1989.
3. Sadıqov R. Cəfər Cabbarlının yaradıcılığının ilk dövrü. Bakı, "Elm", 1985.
4. Cabbarlı C. Əsərləri. 4 cilddə, 1-3-cü cildlər. Bakı, "Yazıçı", 1984.
5. Cabbarlı C. Ədirnə fəthi. Bakı, "Elm", 1996.
6. Atakişiyeva-Hidayətzadə S. Evimizin əziz qonağı. "Ulduz", 1969, №3.
7. Cabbarlı C. Turan ellərinə salam. Bakı, MBM, 2011.
8. Rüstəmli A. Cəfər Cabbarlı və milli istiqlal hərəkatı. Bakı, "Gənclik", 2018.
9. Cabbarlı S. Onu kim unudar. Bakı, "Gənclik", 1979.